STUDII FILOSOFICE.—V.

PSIHOLOGIA MARTORULUI

NEÎNREGISTRAT
DE

C. RĂDULESCU-MOTRU
Profesor la Universitatea din București.

BUCUREȘTI

LIBRARIA SOCEC & C-ie
21, — CALEA VICTORIEI, — 21.
1906.

PREȚUL 50 BANI.

B.C.U.- IASI 554137
369.685
BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1190
1906.

PSIHOLOGIA MARTORULUI

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

I. — Afirmările făcute pe baza datelor memoriei sânt departe de a corespunde exact realităţii. Acest adevăr bănuit de mult în viaţa practică, este astăzi cu suficienţă învederat prin cercetările ştiinţifice.

Memoria departe de a avea vre-o asemănare cu fixitatea pe care ne-o oferă placa fotografică, cu care mulţi o compară în mod greşit, oscilează între două stări, cari sânt pentru noţiunea fixităţii ca două negaţiuni: între uitare şi falşificare. Dacă se repetă mai des unele fapte în conştiinţa noastră, şi astfel ne obişnuim prea mult cu dânsele, — cum bunioară ne-am obişnuit cu regulele elementare de gramatică şi de aritmetică, cu mişcările ce trebue să le facem pentru a umbla, ori pentru a scrie, etc., — atunci memoria departe de a ni le fixa mai precis, ea le împinge spre uitare. Faptul prea des repetat nu mai interesează conştiinţa; el se repetă negreşit şi pe viitor, dar într'un mod mecanic, inconştient. În memoria conştientă (singura care ne preocupă, căci păstrarea inconştientă este impropriu numită memorie) faptul nu mai revine decât rar, şi atunci totdeauna ca un simptom al întreruperii vieţii normale. Un fapt prea des repetat, cum ştim cu toţii, nu ne mai dă de gândit. Dar şi celelalte fapte, cari n'au avut timpul să devină mecanice, nu se păstrează cu o ireproşabilă preciziune. Pentru ele memoria nu este un

adăpost ci un nou câmp de viață, în care trebue să lupte pentru ca să trăească. Din această luptă cele mai multe ies transformate; unele își pierd chiar individualitatea. Puține, foarte puține, mai corespund realității, adică stării ce au avut-o altă dată în actualitatea lor. În memorie, marea majoritate a amintirilor se asociază, se combină, se contopesc unele cu altele; unele se întunecă pentru totdeauna, altele se încorporează celor de acelaș fel și formează împreună individualități nouă; puține numai rezistă curentului și își păstrează natura neatinsă.

Deaceea în viața noastră practică noi am fi expuși la prea multe afirmări greșite, dacă am fi constrânși să ne bazăm exclusiv pe datele memoriei. Din fericire avem la îndemână numeroase mijloace prin care în parte putem înlocui și în parte putem controla datele memoriei.

Aparatele de înregistrare, pe cari le aflăm în laboratoarele oamenilor de știință, sânt prin excelență mijloace cari operează o înlocuire.

Datele acestor aparate de înregistrare sânt în adevăr precize și durabile. Ele sânt pentru toți oamenii aceleași, și în orice moment pot servi ca bază sigură pentru raționament. Nici un om de știință n'ar sta la îndoială să înlocuiască cu ele datele șovăitoare ale memoriei. Lor li se datorează în mare parte progresele științei de astăzi.

Dar aparatele de înregistrare nu sânt de natură a însoți pe om în toate actele sale. Multe fapte se petrec în afară de sfera lor de aplicațiune, și prin urmare înregistrarea de multe ori este lăsată pe seama memoriei.

În aceste cazuri dacă nu putem înlocui, putem însă controla datele memoriei. O mulțime de mijloace tehnice, pe cari ni le dă cultura societății în care trăim, ne pot servi pentru aceasta. În primul rând este scrisul. Notarea în scris a unui fapt ne salvează amintirea acestuia de transformările pe cari le poate aduce memoria mai târziu. Cu deosebire, dacă s'au luat toate măsurile pentru ca scrisul să redea exact faptul în cauză, nici o contestare nu mai este posibilă. La acest mijloc recurgem de obiceiu în zilele noastre.

Şi recurgem aşa de mult, încât unii detractori ai civilizaţiunii de astăzi găsesc că lăţirea scrisului a adus o slăbire şi mai acentuată a memoriei omeneşti. Unde mai sânt timpurile, în care poeţii, după exemplul lui Homer, recită mii şi zeci de mii de versuri pe din afară? Astăzi atâtea mii de versuri s'ar putea cel mult citi după carte!

Alături de aceste mijloace vizibile de control, mai sânt şi altele de natură mai puţin vizibilă, dar tot aşa de utile. Acestea sânt cunoştinţele ştiinţifice propriu zise. Ele exercită un control neîntrerupt asupra datelor memoriei noastre. Prin mijlocirea lor înlăturăm falşificările neverosimile; verificăm şi stabilim amintirile denaturate; întărim pe cele conforme realităţii. Cunoştinţele ştiinţifice sânt înregistrarea exactă a unor fapte probabile, în mijlocul cărora a trebuit să se petreacă şi faptul care ne interesează direct. De multe ori ele constituesc singura resursă ce ne este dată pentru a recunoaşte afirmările ce corespund realităţii.

În limbagiul uzual acest mijloc de control poartă numele de expertiză. Şi iarăşi în limbagiul uzual avem diferite feluri de expertize după cunoştinţele ce sânt aplicate. Avem expertiza medicului, a chimistului, a inginerului, a caligrafului, a silvicultorului, etc., adică avem expertiza denumită după specialitatea omului chemat să o exercite.

Există şi o expertiză a psihologului? De fapt în viaţa practică mai nici odată nu auzim ca specialistul în ştiinţa sufletului să fie chemat a controla veracitatea unei afirmări. De drept el ar trebui însă să fie cel mai des chemat. Căci nici o ştiinţă nu are o mai de aproape legătură cu interpretarea exactă a celor ce se afirmă despre un fapt, cum o are psinologia. Această ştiinţă se ocupă între altele tocmai cu legile memoriei, adică cu legile de asociare şi contopire a stărilor de conştiinţă, legi cari explică însuşi fenomenul care produce falşificarea amintirilor. Nimeni altul mai bine ca psihologul nu este în măsură să aleagă adevărul de eroare. El ar trebui să fie nelipsit de lângă acel ţinut să judece o afirmare. Mai mult încă, acel ţinut să ju-

dece o afirmare trebue el însuși să fie în parte psiholog. Atât îi este de necesară știința sufletului.

Acei ținuți să judece o afirmare, și de a căror judecată se leagă consecințe importante, sânt în primul rând magistrații, și în genere jurisconsulții. Pentru aceștia cunoștințele psihologice sânt indispensabile.

Magistrații au în exercițiul profesiunii lor, ca primă sarcină, să stabilească faptele dela care decurge conflictul juridic. Aplicarea legii vine numai în urmă, după ce cestiunea de fapt este rezolvată. Și pentru stabilirea faptelor, ei sânt nevoiți să se sprijine foarte adeseori pe afirmațiunile martorilor. Chiar în unele cazuri, — cu deosebire în materie penală, — numai pe aceste afirmațiuni. Și cum se prezintă oare afirmațiunile martorilor, în practică? De cele mai multe ori, pline de erori și contradicțiuni. Pe baza lor totuși, magistratul este dator să-și formeze o convingere, să explice legea și să pronunțe o sentință. Fericit acela care în asemeni condițiuni a pronunțat sentința fără să aibă sufletul pe jumătate cuprins de îndoială! Probabil că numai greutatea datoriei izbăvește pe mulți de frica unei remușcări.

În toate aceste cazuri însă,cea mai bună călăuză pe care magistratul ar trebui să o urmeze ar fi știința psihologiei. Erorile și contradicțiunile, cari se găsesc în spusele martorilor, sânt, înainte de orice, manifestări ale unui suflet omenesc. Dacă există o știință a sufletului, această știință trebue să explice și acest fel de manifestări. Geneza erorilor și a contradicțiunilor urmează unor legi neschimbătoare și acel ce cunoaște aceste legi devine capabil să vadă mai clar în complexul realității. Psihologia înarmează pe magistrat cu o metodă exactă de cercetare, după urma căreia el nu poate avea decât profit.

Această aplicare a psihologiei în practica profesională a magistratului și în genere a omului de legi, este așa de firească, încât pare ciudat că în viața practică lucrurile se petrec altmintreli de cum le indică rațiunea. În viața practică juristul, de cele mai deseori, se crede dispensat de a se ocupa de știința sufletului. Calitatea de psiholog nu este

cerută nicăeri în mod oficial. Când ea se întâmplă să fie alipită la acea de jurist, aceasta este o raritate.

Dar această stare de lucruri își are o explicare, care din nenorocire nu este în favorul psihologiei.

Înstrăinarea juristului de știința sufletului datează de curând. Pe vremea unui Jeremy Bentham (1748 — 1832) ea nu era așa de accentuată. Dovadă avem *Tratatul asupra probelor judiciare* (1) al acestuia, în care se găsesc cunoștințe psihologice de o valoare încă neîntrecută. Înstrăinarea juristului de psihologie s'a accentuat mai în urmă, către jumătatea secolului al XIX-lea, din cauza direcțiunii greșite în care a intrat însăși psihologia. Din știință exprimentală și de observațiune, cum începuse a se acredita pe timpul lui Bentham, ea ajunse să fie mai în urmă o auxiliară a speculațiunilor filosofice și metafizice. Intrată pe această cale, psihologia încetă de a fi utilă juristului. De aci înstrăinarea acestuia de dânsa. Și cu drept cuvânt.

În ultimele decenii însă psihologia a intrat într'o nouă eră. Observațiunea și experiența au devenit din nou metodele sale de cercetare. Utilitatea ei pentru jurist este din ce în ce mai învederată și mai netăgăduită. O apropiere se impune dar din nou. Ea este deja începută, și ne facem o datorie să atragem atenția juriștilor noștri asupra ei. Există în bibliografia psihologică din timpul din urmă o serie întreagă de publicațiuni, ce se ocupă direct de unele probleme, cari interesează pe orice jurist, și în special pe magistrat. Psihologia afirmărilor bazate pe datele memoriei, atât de necesară magistratului în materie penală, formează chiar programul unei reviste, scrisă în limba germană sub titlul: *Beiträge zur Psychologie der Aussage*, și care apare de vre-o trei ani sub direcțiunea lui William Stern (2).

(1) J. Bentham, *Traité des preuves judiciaires*, 2. vol. Paris, 3e Edit. Trad. Dumont.

(2) *Beiträge zur Psychologie der Aussage, mit besonderer Berücksichtigung von Problemen der Rechtspflege, Pädagogik, Psychiatrie und Geschichtsforschung*, herausgegeben von L. William Stern, apar la Leipzig, Editura J. A. Barth.

Studiul de față este, în mare parte, bazat pe materialul cuprins în această revistă. Am fi mulțumiți dacă el ar contribui în ceva la realizarea scopului indicat mai sus, și anume: apropierea omului de legi de știința psihologiei.

II. — Între martorii falși, o primă categorie o formează aceia, cari falșifică realitatea în mod inconștient, rătăciți fiind de o iluzie normală a memoriei lor. Cauzele cari conduc la falșificarea de bună credință sânt datorite în prima linie inperfecțiunii simțurilor.

Nu toți oamenii aud și văd în acelaș grad de bine, sânt mulți cu simțurile defectuoase. De defectele percepțiunii simțurilor se leagă reprezentările cari rămân în memorie, și martorul pe baza lor falsifică în mod inconștient. Lipsa de preciziune a simțurilor îl conduce la o slăbire a controlului asupra reprezentărilor memorizate, și de aci la afirmațiuni mincinoase. Unii martori n'au simțurile defectuoase, dar le au needucate. Nu știu aprecia bine distanțele în spațiu și duratele în timp. Un fapt care se petrece la o sută de metri depărtare el îl apreciază la o mie, și durata lui dela câteva minute o ridică la ceasuri întregi. Asemenea erori sânt așa de obișnuite, încât de cele mai multe ori magistratul evită să le dea ocazia să se producă. Sânt însă cazuri când aprecierea timpului și spațiului joacă un rol important în reconstituirea faptului. În asemenea cazuri cum trebue dânsul să proceadă? Sfatul psihologiei este ca magistratul să proceadă imediat la o experimentare asupra martorului.

A afirmat un martor că a fost de față la o scenă care s'a petrecut la zece metri de dânsul, judecătorul să-l invite a arăta din nou distanța de zece metri. Tot așa și cu durata de timp. Martorul să reproducă din nou aprecierea ce făcuse întâi din memorie.

Acelaș sfat îl dă psihologia și pentru controlul oricărei depoziții care se fundează pe datele simțurilor. Afirmă, bunioară, un martor a fi văzut pe o persoană, — să presupunem inculpată de un delict, — cu vestmântul cenușiu, iar cravata roșie, etc., judecătorul nu trebue să se mulțumească cu simpla

lui afirmare, ci să invite pe martor a alege între diferitele obiecte colorate și preparate anume spre acest scop, obiectul acela care se potrivește cu coloarea indicată de dânsul. Afirmă martorul că a văzut figura inculpatului, atunci judecătorul să-l confrunteze nu în parte cu persoana inculpatului, ci cu trei-patru persoane, printre care se găsește și inculpatul; și dintre acestea toate să aibă dânsul să aleagă. S'a întâmplat adeseori să se constate imperfecțiuni de memorie în așa grad, că martorul care pretinsese a fi recunoscut pe inculpat, când fusese confruntat numai cu acesta singur, l-a confundat apoi cu altul de îndată ce avea să aleagă între mai mulți. Cu datele celorlalte simțuri de asemenea. Pretinde un martor că recunoaște vocea unei persoane, ori că a auzit cuvintele sale dela o anumită distanță, judecătorul să refacă din nou fenomenul afirmat. Atunci se va convinge că nu există limită la exagerările martorilor. Au fost dintre aceștia unii cari au pretins a fi auzit cu claritate fraze întregi dela o distanță enormă; iar alții că au recunoscut vocea inculpatului, deși de fapt erau separați de dânsul prin ziduri și coridoare. Nici odată, când va avea de a face cu asemenea depoziții, judecătorul să nu renunțe la acest mijloc simplu de experimentare.

O altă cauză de falsificare rezidă în lipsa de cultură a martorului.

Fiecare om asociază și prin aceasta organizează stările sale de conștiință. Organizarea se face după un plan, în constituirea căruia rolul principal îl joacă tendința inerentă pe care o are rațiunea omenească de a-și motiva acțiunile. Această tendință duce prin continuul său exercițiu la principiul cauzalității, pe baza căruia omul cult își dă seama de rostul naturei. Când principiul cauzalității e bine definit, priveliștea fenomenelor naturei apare omului cult ca o înlănțuire regulată de cauze și efecte, în care nu are amestec nici hazardul, nici mâna unei ființe supranaturale.

Dar această înțelegere științifică e departe de a se fi făcut în toate capetele. Omul incult se mulțumește cu o înțelegere mai potrivită subiectivității sale. El dă principiului

cauzalității un caracter antropomorfic, și pe baza lui dobândește o înțelegere falsă despre natură. Acest principiu rău definit, cu caracter antropomorfic, falsifică mai ales datele memoriei sale. Din această cauză, câte adaosuri și complectări venite din imaginație la martorul incult. Câte intervertiri nelogice în expunerea faptelor! Câte afirmațiuni lipsite de orice temeiu!

Față cu martorul incult, judecătorul găsește în psihologie o mulțime de sfaturi prețioase. Psihologia de astăzi descrie cu multă preciziune dispozițiunile acestui tip sufletesc. Cu deosebire, prin studiul ei, judecătorul este făcut atent asupra inegalității pe care o oferă mintea omului incult sub raportul felurimei stărilor de conștiință. Între altele el află, că paralel cu deosebirea dintre stările ce se exprimă prin substantive, stările ce se exprimă prin adjective și stările ce se exprimă prin verbe, mintea omului incult introduce o gradațiune, care merge dela o mai mare preciziune spre o mai mică preciziune. Verbul ce-l întrebuințează martorul incult nu corespunde în aceeași măsură acțiunii la care el a asistat și pe care vrea să o exprime, precum corespunde obiectului concret și văzut substantivul. Asociarea între cuvânt și înțeles este mai sigură și mai lesnicioasă când se produce între substantiv și obiect, decât între verb și acțiune. Potrivit acestei gradațiuni trebue dar să-și gradeze și judecătorul încrederea sa în depoziția martorului. Elementele din vocabularul acestuia să-i fixeze atențiunea. Să primească verbele lui numai cu multă precauțiune, căci cele mai multe sânt cu totul nepotrivite înțelesului. Să ieа drept mai sigure afirmațiunile ce se raportă la substanța concretă a obiectelor, căci aceasta este mai definită și deci mai ușor de reținut. Acțiunile sânt mai complexe; ele presupun o dependență cauzală, pe care nu ori și ce inteligență o poate prinde și reține.

Dar nu numai mintea omului incult este afectată de o asemenea inegalitate a înțelegerii. Aceeași inegalitate o găsim, din alt punct de vedere, și în mintea omului cult. Mărturia acestuia nu este de o potrivă de sigură în toate elementele sale. Psihologia ne arată că memoria fiecărui om

se dezvoltă într'un mod unilateral. Unul reține mai ușor imaginele vizuale, pe când altul pe cele auditive. Afirmațiunile celui dintâiu, întrucât se raportă la lucruri văzute, sânt mai sigure decât afirmațiunile celui de al doilea. Se raportă însă afirmațiunile lui la lucruri auzite, atunci sânt mai sigure afirmațiunile acelui de al doilea. Inegalitatea se stabilește apoi paralel cu ocupațiunea fiecăruia. Fiecare martor de bună credință este mai veridic în afirmarea lucrurilor ce intră în cercul meseriei sale. Fiecare vede mai clar aceea ce-l preocupă mai des. Toate aceste inegalități, pe cari le prezintă dezvoltarea memoriei și a inteligenții, sânt pe larg studiate de psihologie. Judecătorul, care va face apel la această știință, va dobândi de sigur, dacă nu un adevărat *testimoniometru*, cel puțin însă un bun criteriu pe care îl va aplica cu mult folos în cursul carierii sale.

III. — O cauză mai importantă care contribue la falsificarea depoziținii martorului de bună credință stă în modalitatea exprimării.

Nu orice martor știe să exprime aceea ce are în memorie; mai bine zis, nu orice martor știe să se exprime în felul cum cere acel ce ascultă. Martorul incult este stăpânit de asocierile produse între stările sale de conștiință. Mintea sa este până la un punct pasivă. Ea a înregistrat impresiunile în șirul în care ele s'au produs; le-a asociat și le păstrează tot astfel. Când este să le exprime, el nu poate să le dispue după un plan nou. Nu poate trece peste unele mai secundare pentru a veni la altele mai principale; putința de alegere nu-i este dată. Martorul incult trebue să se exprime cu aceeași pasivitate cu care au fost înregistrate și impresiunile. Unele după altele vor veni să se succeadă, așa după cum s'au produs și au fost legate prin comunitate de timp și de spațiu. Acel ce ascultă trebue să se supună acestei necesități psihologice. El trebue să aștepte până se desfășoară de sine și pe rând impresiunile ce au fot reținute pasiv de memoria povestitorului. Nu va trebui nici odată să intervină cu întrebări, căci întrebările silesc pe

martorul incult să se abată dela drumul mintal cunoscut lui și prin aceasta să se rătăcească. Cu cât este lăsat mai liber, mai nesilit, cu atât martorul este mai în măsură să reproducă exact aceea ce știe. Cu cât întrebările se grămădesc, cu atât sorții de falsificare sporesc. Ca ilustrare, fie-ne permis a aduce un caz petrecut acum de curând înaintea unui judecător de pace din București. Este cazul unui sătean adus ca martor într'un proces corecțional. Judecătorul după îndeplinirea formalităților obișnuite invită pe martor să spue ce știe. Săteanul începe: „Mă găseam tocmai la vorbă cu moș Dincă, prietenul meu. Moș Dincă spunea că de lungă vreme nu mai văzuse așa secetă. Că Stan a lui Badilă, om umblat prin multe țări, îi istorisise lui că dacă are să mai țină seceta așa, atunci are să cadă peste locuri un fel de ploaie de nisip cald, cum a mai văzut el dincolo peste Belgrad...“ „Dar bine omule,“ întrerupe judecătorul, „lasă istorisirea lui moș Dincă și spune ce știi despre bătaia ce a suferit Marița lui Gheorghe dela ginere-său Petre.“ „Moș Dincă“ reîncepu martorul după câteva momente de ezitare: „îmi zise, haide la cârciumă să auzi tu singur ce istorisește Stan a lui Badilă. Eu îi răspund lui moș Dincă: N'am timp acum, moș Dincă, dar te cred. Iată sânt și eu aproape cincizeci de ani și așa secetă n'am mai văzut.“ „Dar lasă seceta, omule, căci n'avem nici noi timp de pierdut, întrerupse din nou judecătorul. Și ca să sfârșim mai repede, răspunde la întrebările mele. Ai auzit pe inculpat lăudându-se la cârciumă că are să bată pe Marița lui Gheorghe?“ „Petre a fost împreună cu moș Dincă, reîncepu martorul rău dispus, și el a auzit cum istorisia Stan a lui Badilă, că dacă mai ține seceta, are să cadă peste țară o ploaie de nisip cald“. Judecătorul devine nerăbdător. „Iar Stan a lui Badilă și ploaia de nisip cald... Ascultă-mă, creștine, și răspunde-mi scurt la ce te întreb. Ai fost de față la bătaie?“

Martorul pleacă capul în semn de afirmare. „Ai văzut pe Petre rupând din gard lemnul acesta, pe care îl vezi aci pe masă?“ Din nou aceeași mișcare de cap din partea martorului. „Bine. Acum nu-ți aduci aminte să fi auzit pe Petre

în cârciumă lăudându-se, că din mâinele lui n'are să scape Mariţa?" Martorul continuă a fi afirmativ la aceasta şi la multe alte întrebări. „Ei acum, întreabă judecătorul, mulţumit că a scos-o la un sfârşit cu martorul, să ne spui ce cuvinte ai auzit că le zicea Mariţa în timpul cât era bătută de Petre?" Martorul priveşte pe judecător cu mirare. Judecătorul însă insistă şi repetă întrebarea: „Ce cuvinte a zis Mariţa în timpul cât era bătută de Petre?" Martorul ezită iarăşi, apoi după un oftat lung răspunde. „Apoi, Domnule Judecător, cine să audă ce zicea Mariţa? Mariţa se suise în văzduh!" — Judecătorul crezu un moment că nu auzise bine. „Unde se suise Mariţa?" „În văzduh, să desfacă norii şi să aducă ploaea de nisip cald!" „Aiurezi creştine! Ţi-a intrat în cap ploaea de nisip cald, şi acum nu poţi deschide gura fără a ne pomeni de dânsa. Să te duci la doctor că poate ajungi rău!" Şi judecătorul nu mai continuă interogatorul. Depoziţiunea luată fu considerată ca neavenită, deşi săteanul în cestiune fusese unicul martor care văzuse cum faptul se petrecuse. Procesul se judecă pe baza altor depoziţiuni, făcute din nenorocire de martori cari nu fuseseră ei înşişi de faţă la cele petrecute, ci auziseră dela alţii, şi în primul rând, dela săteanul cu „văzduhul".

Târziu, şi numai prin întâmplare, ajunse să-şi explice judecătorul depoziţia săteanului. De fapt explicarea era foarte simplă. Stan a lui Bădilă istorisise în adevăr despre ploaea de nisip cald. El mai istorisise şi despre cauzele miraculoase cari aduc asemenea catastrofe. Între aceste cauze găsea el că sânt şi spiritele necurate ale unor femei bătrâne. Femeea Mariţa a lui Gheorghe suferea de boala epilepsiei. Tot satul şi mai ales Petre, ginerile Mariţei, ştia de această boală. Repede se stabili atunci credinţa că ploaea cea de nisip cald va fi odată adusă de spiritul necurat al acestei femei. Petre surprinzând-o într'un moment de spasmuri epileptice, pe care el le interpreta ca o luptă cu necuratul, a lovit-o, spre a o readuce la spiritul cel bun. Afirmaţia martorului despre ridicarea sufletului Mariţei în văzduh se întemeia pe faptul că dânsul constatase la Mariţa lipsuri de

memorie, aceea ce se întâmplă foarte des în cazurile de epilepsie. Toate își aveau astfel explicarea lor naturală.

Dacă judecătorul ar fi lăsat pe martor să istorisească, fără trunchiare, tot ce văzuse el, adevărul eșia la lumină dela început. Martorul ar fi lăsat ca impresiunile sale să se desfășure în modul cum au fost prinse. Una după alta verigele acestei întâmplări s'ar fi legat în șirul în care ele erau legate și pentru martor, iar judecătorul ar fi avut să aleagă elementele verosimile din cele neverosimile: operație care nu era de loc grea în cazul de față. Dar judecătorul n'a avut această răbdare. El a dorit ca alegerea să i-o facă însuși martorul. Rezultatul a fost falsificarea unei bune depoziții, și prin urmare și o sentință nedreaptă.

Câți judecători nu comit aceeași greșeală! Mai totdeauna interogatorul martorului se face după același tipar, fără a se ține seamă de gradul de cultură a aceluia care este ținut să răspundă. Martorul incult, a cărui inteligență este dominată de idei strâns asociate și greu de dirijat, este ținut să răspundă la întrebări capricioase, al căror rost numai întrebătorul îl știe. În loc de a lăsa ca impresiunile să se exprime în ordinea în care au fost culese de martor, se cere acestuia intervertirea totală a ordinei lor, se cere alegere și judecată.

Deaceea ziceam mai sus că una din principalele cauze de falsificare este modalitatea exprimării. Omul cult poate să-și dirijeze mai ușor cuvintele prin care se exprimă, fiindcă el dirijează ușor și înțelesul acestor cuvinte. Afirmațiunile lui să referă la stări de conștiință apercepute voluntar. Omul incult nu poate să-și dirijeze cuvintele cu care se exprimă, fiindcă nu-și poate dirija nici ideile dela care acestea pornesc. Apercepțiunea lui este mai mult pasivă. Un judecător care cunoaște această diferență va lăsa pe martorul incult să se exprime în voea lui, fără a-l obosi cu multe întrebări, și fără să-l oblige a răspunde alegând lucrurile mai importante, fiindcă de multe ori martorul nu este în măsură să facă o așa alegere. Numai omul cult, cu o serioasă instrucție științifică poate să-și stăpânească asociarea stărilor de

conştiinţă în aşa măsură, încât să răspundă precis şi concis la întrebările ce i se vor pune.

Psihologia, când va fi ascultată, va aduce în această privinţă o bună reformă în practica judecătorească. Pe viitor libertatea judecătorului de a pune întrebări va trebui foarte mult restrânsă. În schimb, libertatea martorului de a vorbi deschis tot ce are pe suflet va trebui cu mult lărgită. Aceasta cu deosebire când martorul este o persoană incultă.

IV. — O altă categorie de martori falşi sânt martorii sugestibili. Copiii, mai ales, intră cu toţii în această categorie. Ori şi ce om de altfel poate fi sugestionat. Psihologii şi medicii au dovedit acest fapt cu prisosinţă.

O imagină, ori o ideie, introdusă în creierul cui-va, tinde să se exterioriseze în manifestările acestuia. Cu cât creierul este mai nedesvoltat, sau mai slăbit prin o boală nervoasă, cu atât şi exteriorisarea se face mai uşor. Copiii şi persoanele încrezătoare, cele bolnave de histerie, în primul rând, nu opun sugestiunilor decât o foarte slabă rezistenţă. Ori şi ce li se spune este crezut şi afirmat, chiar când afirmarea ar aduce un rău acelui care o face. Sugestiunea este mai tare decât chiar interesul propriu.

Profesorul din Nancy, Liégeois, căruia îi datorim multe cunoştinţe asupra sugestiunii, istoriseşte următorul caz.

O tânără femeie este adusă în Noemvrie 1868 înaintea tribunalului corecţional din Vic, sub inculparea de a fi suprimat copilul pe care îl născuse de curând. Moaşa afirmase că naşterea avusese loc. Acuzata la început tăgădui; dar în urmă, la întrebarea pe care i-o puse comisarul de poliţie, dacă n'a aruncat copilul în jgheabul de unde mănâncă porcii, a răspuns, după multe ezitări, că da. La judecătorul de instrucţie, moaşa a explicat că ea a fost aceea care a avut mai întâiu ideia aruncării copilului în jgheabul porcilor şi că inculpata la început a ezitat, dar în urmă a spus că moaşa a ghicit bine. Inculpata întrebată a doua oară de judecător, a reînoit afirmaţiunile sale, precizându-le încă: „Am luat copilul, şi după ce am deschis poarta dela coteţul porcilor

l-am aruncat în jgheab. Nu l-am auzit țipând, și nici nu l-am văzut mișcând". Medicul cantonal din Dreuze în expertiza sa conchise de asemenea că nașterea a avut loc. Inculpata fu condamnată. Puțin după aceea însă presentându-se să-și facă pedeapsa, se observă că ea se găsea însărcinată. La 25 Decemvrie 1868 ea născu o fică bine constituită și la termen. Bine înțeles sentința de condamnare fu reformată.

Întrebată apoi asupra depoziționii sale falșe, tânăra femeie declară, că părinți și moașa, au stat de capul ei să spună, tot adevărul, amenințând-o că dacă nu va spune ce a făcut cu copilul născut, are să fie condamnată la 20 ani muncă zilnică. Această amenințare, întărită probabil și printr'o halucinațiune retro activă, determină pe tânăra femeie să facă depoziția falșă prin care ea să acuză singură (1).

Și cazurile acestea sânt foarte numeroase în literatura medicală.

Într'un articol al d-rului Motet găsim un altul tipic privitor la sugestibilitatea copiilor.

Un comerciant de vază este adus la judecătorul de instrucție sub inculparea de a fi atentat la pudoarea unui copil de 10 ani. El protestează cu indignare și arată cu deamănuntul cum a întrebuințat timpul și anume orele în care să petrecuse presupusul fapt de care era acuzat. Nevinovăția lui nu întârzie să se dovedească. Iată acum însă cum această fabulă luase naștere. Un copil de 10 ani se reintorsese acasă cu mult mai târziu de cât obișnuia el să se reintoarcă dela școală în celelalte zile. La sosire, mama lui neliniștită îl întrebă de unde vine. Copilul să încurcă în răspuns. Mama îl întrebă cu mai multă înverșunare. Ea își închipuì că copilul său a putut fi victima unui atentat la pudoare, și odată plecată pe acest drum, începu să întrebe și să-i sugereze copilului răspunsurile care să întărească această bănuială. Când tatăl veni acasă, nu mai fu lăsat copilul să istorisească, ci mama însăși istorisi fabula pe care

(1) Dr. Bernheim; *Hypnotisme, suggestion, psychothérapie*, 2. Edit. Paris 1903.

o inventase singură. Copilul o auzi, şi o învăţă pe din afară. Când fu întrebat asupra locului unde se săvârşise atentatul, el arătă la întâmplare casa comerciantului în chestiune. Fabula fu crezută de părinţi până ce fură cunoscute mai târziu adevăratele motive, care făcuseră pe copil să întârzie, în ziua aceea. Copilul întârziase atras de compania conşcolarilor săi (1).

Şi cazurile acestea sânt foarte numeroase. Ele impun o normă şi anume: Judecătorul trebue să ţină totdeauna seamă de posibilitatea unor asemeni sugestiuni. În special el să nu ia nici odată depoziţiunile copiilor drept o bază solidă.

În genere, sugestiunile sânt greu de dovedit. Acel ce vrea să descopere adevărul, care se ascunde sub ele, trebue să aibă, pe lângă cunoştinţa de psihologie, şi mult tact. O reţetă sigură de cum trebue procedat în toate cazurile, de sigur că nu se poate da.

Există însă unele cazuri, în care sugestiunea este provocată de însăşi acela care pune întrebările, adecă de judecător; şi în aceste cazuri ar fi de dorit ca o reformă să se introducă după sfatul psihologiei. Aceste sânt cazurile în care martorul, lesne încrezător şi timid, se lasă a fi cu desăvârşire târît în spre afirmările pe care judecătorul le doreşte. Negreşit că judecătorul nu vrea de bună voe să inducă pe martor în eroare. Inducerea să face pe nesimţite şi în contra voinţei lui. Iată în ce fel. Judecătorul îşi formează o anumită opiniă pe baza câtorva informaţiuni, sau din depoziţiunile câtorva martori. Această opinie nu este încă destul de bine stabilită în convingerea lui. În jurul ei se grupează mai multe ipoteze cari apasă asupra conştiinţei judecătorului. Judecătorul ar dori mai multă lumină. Lumina întârzie însă să se producă. Nesiguranţa din sufletul judecătorului este însoţită de un sentiment de jenă şi de neplăcere. Razele adevărului devin pentru el din ce în ce mai dorite. O licărire falşe e luată din întâmplare drept una din aceste raze. Atunci sugestionarea inconştientă începe.

(1) „Revue de l'hypnotisme". 1887.

Martorul timid, sau intimidat de autoritatea judecătorului, răspunde cum crede că ar fi pe placul acestuia. O ipoteză începe să devină probabilă. Judecătorul înmulțește întrebările pentru a o susține. Martorul să lasă a fi târît pe panta acestei probabilități. Sentimentul de jenă, care împovăra până aci sufletul judecătorului, începe să se ridice și să facă loc sentimentului contrar. Judecătorul devine încetul cu încetul radios de buna idee ce a avut și pe care o vede întărită de afirmările martorului. Martorul devine încetul cu încetul docil și ajunge cu desăvârșire sub dominațiunea judecătorului. Ipoteza probabilă se transformă în certitudine pentru judecător. Martorul, abdicând cu desăvârșire la judecata sa proprie, răspunde cum îi se cere. Judecătorul crede că se află pe urmele adevărului, când în realitate el nu face decât să se asculte pe sine. Martorul e mulțumit că a adus un serviciu. Și acest joc, din nenorocire, să termină mai adeseori printr'o sentință nedreaptă.

Pentru a evita falsul din asemenea cazuri ar fi de dorit să se admită în practica judecătorească următorul mod de procedare: Întrebările, cari sânt puse martorului, să nu trădeze prin nimic opinia judecătorului. Sub nici un motiv, mai ales, să nu se indice martorului răspunsul ce se așteaptă dela el. Și pentruca aceasta să se poată ori când controla, ar trebui să se ia obiceiul de a se scrî în totdeauna de către grefier, dimpreună cu răspunsurile date de martor, și întrebările puse de judecător. Astfel se va vedea mai ușor dacă este sau nu între ele o legătură, de sugestiune. Încă mai mult. Ar trebui să se ia obiceiul ca pe viitor grefierul să nu reducă nimic din conținutul întrebărilor și răspunsurilor, ci el să le reproducă întocmai cum au fost rostite; cu un cuvânt să le stenografieze. Atunci judecătorul, în momentele sale de reculegere, recitindu-le, va putea mai ușor să-și dea seamă, dacă s'a făcut sau nu vinovat de practica sugestiunei. Și dacă judecătorul însăși, acel care a luat depoziținea martorului, nu-și va da seama, este mai posibil ca prin acest mijloc să-și dea seama un altul. Justiția în ori ce caz nu va avea decât să câștige din introducerea obi-

ceiului de a se stenografia de către grefier întreaga depoziţiune. Vom avea de altminteri ocaziunea să revenim şi mai jos asupra utilităţii ce ar avea-o stenografia în practica judecătorească.

V. — Între martori falşi, dar tot de bună credinţă, o ultimă categorie o formează martorii atinşi de vre-una din boalele sistemului nervos care fac cu neputinţă funcţionarea normală a memoriei.

Dar asupra acestei categorii nu insistăm prea mult. Judecătorul, în cazurile în care se presintă asemenea martori, are îndatorirea să provoace o expertiză a medicului specialist. Certificatul eliberat de acesta îi va da măsura în care poate utilisa o mărturie venită din partea unui bolnav. Cunoştinţele de psihologie, pentru aceste cazuri speciale, trebuesc dar complectate. Totuşi, cu desăvârşire inutile, ele nu sânt nici acì. Un judecător cunoscător în ale psihologiei, are, întâiu avantagiul să distingă mai cu uşurinţă cazurile cu adevărat patologice; căci de multe ori aceste sânt greu de recunoscut. Bolnavii de isterie, bunioară, se înfăţişează, în aparenţă, în condiţiunile oamenilor normali, şi numai un ochiu atent îi poate recunoaşte. Psihologia pregăteşte destul de suficient această atenţiune necesară. Cu ajutorul ei, judecătorul, în cazurile dificile ştie când să facă apel la luminile medicului specialist. Apoi un al doilea avantagiu, şi nu mai puţin însemnat, este că psihologia dă judecătorului cunoştinţele necesare pentru a înţelege şi a utiliza mai bine certificatul eliberat de specialist. In acest certificat câte odată nu se spune nimic hotăritor asupra gradului de veracitate pe care îl au toate afirmaţiunile făcute de bolnav asupra unui anumit fapt; ci odată dagnosticul medical stabilit, rămâne ca judecătorul să primească sau să respingă parte din afirmaţiunile făcute de bolnav. Sânt unele boale ale sistemului nervos cari ating de preferinţă numai câte o funcţiune intelectuală şi lasă pe celelalte intacte. Aşa histeria pe care o citarăm mai sus, atinge cu preferinţă funcţiunea memoriei ca reproducere, dar lasă mai mult sau mai puţin intactă func-

țiunea percepțiunii. Paranoia cronică, din potrivă atinge însăși funcțiunea de percepțiune. Paralisia de origină sifilitică aduce slăbirea totală a memoriei, fără însă să provoace halucinațiuni; pe când paralisia de origină alcoolică aduce dinpreună cu slăbirea memoriei și halucinațiuni. Epilepsia este însoțită de turburări de memorie parțiale și capricioase; senilitatea însă este urmată de o degenerare sistematizată (1).

În toate aceste cazuri se impune negreșit că judecătorul să procedeze cu multă circumspecțiune, și pe cât este posibil să nu-și baseze nici odată convingerea în mod exclusiv pe afirmările unui bolnav. Dar sânt împrejurări totuși în care adevărul câștigă prin utilisarea lor parțială. Uneori chiar se întâmplă ca ele să fie unicele care se presintă. Atunci fără voie ele se impun conștiinței judecătorului, și judecătorul este dator să le cumpănească, și să aleagă din ele aceea ce-i pare verosimil. Alegerea este însă oarbă, dacă nu este susținută de cunoștințe științifice.

Așa, dacă ne-am închipui, că se presintă cazul unui martor atins de degenerescență senilă. Veracitatea afirmărilor pe care le face acest martor sânt totdeauna de o valoare cu totul inegală, și judecătorul care nu cunoaște legea după care se gradează această valoare, se găsește în fața unei dificultăți de neînvins. Asupra evenimentelor celor mai recente, martorul nu știe răspunde sau răspunde fals; din contră, întrebat asupra evenimentelor din trecut, și încă dintr'un trecut îndepărtat, martorul răspunde cu preciziune, și face impresia de a spune adevărul. Judecătorul care nu cunoaște legile psihologiei, găsește faptul paradoxal și se crede înaintea unui martor neutilisabil. Judecătorul, cunoscător de legile psihologiei, găsește însă că faptul este foarte natural, și în consecință prețuește afirmările martorului. Se știe, în adevăr, din psihologia, că degenerescența memoriei din cauza de senilitate presintă un caracter tipic: ea începe

(1) Dr. A. Cramer, *Ueber die Zeugnisfähigkeit bei Geisteskrankheit und bei Grenzzuständen (Beiträge der Psychologie der Aussage*, Heft II).

mai întâi cu faptele recente şi pe urmă se întinde treptat asupra celor trecute. Un bătrân, cu memoria slabă, nu-şi reaminteşte de ziua de ieri, dar reproduce cu fidelitate zilele sale din tinereţe. Deci chemat ca martor, el va fi un martor utilisabil pentru dovedirea faptelor petrecute mai de mult. Judecătorul care ştie aceasta nici nu se codeşte de a-l utilisa.

Acest exemplu ni se pare destul de suficient pentru a îndreptăţi reînoirea şi la sfârşitul acestui paragraf, a invitaţiunei ce am repetat-o de atâtea ori mai sus. *Ceterum censeo...* pregătirea psihologică a magistratului este de o imperioasă necesitate!

VI.— Trecem la o nouă categorie de martori falşi, la aceea a martorilor de rea credinţă. Examinarea acestei categorii ne aduce din nou în plină psihologie. Şi încă cu o agravare.

La categoriile precedente se puteă indica judecătorului capitolul din psihologie pe care avea să-l consulte, pentru a-şi deslui starea sufletească a martorului. La această din urmă categorie, o asemenea indicaţiune nu se poate face. Reaua credinţă este o calificare care acoperă fenomene cu mult mai complexe, de cum acoperă calificarea de bună credinţă. Pentru a o pătrunde, şi a o stăpâni, judecătorul este dator să se familiariseze cu întreg cuprinsul ştiinţei sufletului. El trebue să ştie a despărţi stările sufleteşti în diferitele lor componente şi trebue să ştie încă şi legile cauzale după care aceste stări se produc.

Afirmarea falşă, făcută cu rea credinţă, este expresiunea unei stări sufleteşti complexe. Într'însa se întâlnesc motive de origină variată; motive cari cooperează într'o lumină de conştiinţă foarte neegală. Martorul însăşi este departe de a-şi putea lămuri bine situaţia. În unele cazuri, el este deplin conştient că afirmă ceva falş; în alte cazuri însă numai pe jumătate; şi alte ori, s'ar putea zice, aproape de loc. Datoria judecătorului este de multe ori să vadă mai clar decât însăşi martorul. El trebue să reconstitue procesul psihologic care a adus după sine afirmarea falsă; şi cum aceasta

nu o va putea face direct, de oare ce martorul caută să se ascundă, el va trebui să-l reconstitue indirect din contrazicerile şi în genere din raporturile anormale pe cari falsul le produce la întâlnirea sa cu restul personalităţii sufleteşti a martorului. Procesul psihologic care duce la o afirmare falsă este ca un fel de *intrus* pentru personalitatea sufletească a martorului. O adaptare perfectă între el şi acesta din urmă nu se produce nici odată; totdeauna rămân nepotriviri. Dar aceste nepotriviri deşi greu de eliminat, sânt totuşi cu dibăcie ascunse de unii martori. Este o datorie pentru judecător să nu lase a fi înşelat. El are să reconstitue prin mijlocirea acestor nepotriviri procesul afirmărilor falşe, întocmai cum îşi reconstitue medicul cursul unei maladii prin mijlocirea simptomelor ce-i se presintă. Cu diferinţa numai, şi aceasta încă spre înpovărarea judecătorului, ca la îndeplinirea sarcinei sale, medicul găseşte în bolnav un ajutor, pe când judecătorul n'are acelaşi ajutor din partea martorului.

Este drept că psihologia se ocupă cu studiul numai a vieţii normale a sufletului; dar aceasta este şi cea mai importantă. Judecătorul, care are în mintea lui o icoană lămurită despre stările sufleteşti normale, distinge cu mai multă uşurinţă stăriie artificiale sau provocate intenţionat. Toate manifestările acestea ies pentru el atunci cu atât mai mult în relief. Aşa cum de altfel este cazul şi în practica medicală. Un medic care n'ar cunoaşte legile vieţii fisiologice normale, n'ar fi nici odată în stare să pună diagnosticul unei maladii. Judecătorul care nu cunoaşte legile după care în mod obişnuit se exprimă stările sufleteşti, nu va putea recunoaşte nici cazurile în cari se simulează prin o aperenţă meştesugită stări ce nu există. Definiţia faptului anormal se face totdeauna după ce s'a stabilit definiţia faptului normal.

Dar să lăsăm teoria şi să ilustrăm folosul psihologiei prin câteva exemple din viaţa practică.

Iată un martor de rea credinţă, care de fapt nu afirmă lucruri

mincinoase, dar ocoleşte pe cât poate adevărul aşa în cât judecătorul este indus în eroare. Interogatorul începe; martorul se arată dispus să vie în ajutorul justiţiei; însă informaţiunile pe cari el le dă, sau n'au nici o legătură, sau nici o importanţă pentru cunoaşterea faptului ce se cercetează. Reaua sa credinţă el o îmbracă câteodată în haina naivităţii; câteodată o ascunde după paravanul unui mutism ursuz. Martorul face digresiuni, ori se obstinează să tacă. În tot cazul interogatorul nu duce la nici un rezultat. Judecătorul, pe cât poate, încearcă să învingă îndărătnicia martorului. Încercare deşartă. Interogatorul este suspendat pentru acea zi. Se încearcă a doua zi. Acelaş rezultat. Atunci judecătorul renunţă, sau dacă este nervos recurge la intimidare. Câte odată intimidarea reuşeşte; dar de drept la acest procedeu nu trebue recurs. Căci e foarte greu să stabileşti limita intimidării. Unde începe şi sfârşeşte ea, şi unde începe violenţa? În cazurile obişnuite, interogatorul, aşa dar se suspendă. De fapt el nu există de loc. Din momentul ce răspunsurile martorului n'au nici o importanţă, ele se abandonează. Unii judecători au chiar de normă să le rezume în câteva cuvinte pentru a îndeplini formalităţile cerute de lege, dar în fond ei nu pun nici un preţ pe dânsele. Martorul a reuşit să ascundă aceea ce voia să ascundă, fără să-i se poată aduce învinuirea de a fi un martor falş. Judecătorul îl abandonează, deşi adeseori impresia lui intimă este că a fost amăgit. Dar ce avea să facă? Conştiinţa lui este împăcată, căci a încercat tot ce îi sta prin putinţă. Cum n'a izbutit el, n'ar fi izbutit nici un altul în locul lui.

Cu toate acestea, izbânda nu era poate tocmai atât de anevoioasă, dacă s'ar fi ştiut proceda mai bine! În laboratoarele de psihologie, cazul unui asemenea martor mut este cercetat în mod experimental, şi mai totdeauna rezultatul la care s'a ajuns a fost tocmai contrariu. Cu toată dorinţa martorului de a ascunde adevărul, adevărul totuşi s'a putut reconstitui îndirect din spusele lui.

În cercetările de laborator să procedează astfel. Se invită o persoană să privească cu atenţiune obiectele dintr'o ca-

meră, sau să asiste la o scenă, provocată într'adins. După ce persoana a privit astfel timp de câteva minute obiectele sau scena, ea este lăsată câteva zile liberă, apoi e readusă din nou la laborator pentru a fi supusă experimentării. Persoana este rugată, ca în toate răspunsurile ce i-se va cere, să ascundă în toate chipurile aceea ce a văzut. Cu un cuvânt, să se comporte ca un martor falș, care ar dori să nu mărturisească, că a fost de față într'un anumit loc. Să presupunem bunioară, că persoana în cestiune a văzut o cameră în care existau următoarele obiecte. Un biurou acoperit cu postav verde, având deasupra lui o călimară mare de bronz cu o statuetă reprezentând pe un înger cu aripele întinse pentru a sbura. Alături de birou două fotoliuri de piele roșie închisă. Fiecare fotoliu are o monogramă în colțul din stânga. Un covor, țesătură românească. Peretele din fața ușei de intrare un tablou reprezentând bătălia lui Ștefan-cel-Mare dela Podul înalt în mărime de 50 × 80 c. m. Rămele tabloului sânt în stejar. Spre peretele dela dreapta ușei de intrare între două ferestre, o canapea tot de piele roșie închisă. În dreptul ferestrelor câte un scaun. Spre stânga o bibliotecă, a cărei rafturi de sus sânt pline cu cărți legate în diferite colori, iar cele de jos în negru. În fața bibliotecei o scară de aproximativ doi metri înălțime, culoarea stejarului; etc... Și acum experiența consistă în următoarele: Martorul falș e rugat ca la fiecare cuvânt pe care îl pronunță experimentatorul, să răspundă și dânsul cu un cuvânt, al cărui sens să se asocieze cu cel dintâi. Spre exemplu: s'a pronunțat *Maroc*, martorul poate răspunde *Franța;* s'a pronunțat *zăpadă* va răspunde *munte*, etc. Cât timp cuvintele pronunțate nu amintesc obiectele ce trebuesc ascunse, martorul nu se tradează prin nici un indiciu deosebit. El răspunde cam la același interval cu un cuvânt al cărui sens se asociază cu cuvântul pronunțat. Dar experimentatorul pronunță deodată cuvântul *biurou*. Martorul atunci gândește imediat la biuroul văzut de el. În mintea lui cu necesitate prima asociație este acea tocmai care ar putea să-l trădeze. Bine înțeles, se ferește să cadă în cursă. Dintre

cuvintele cari îi-se prezintă în minte, el alege și răspunde tocmai cu acela, care nu amintește de loc obiectele ce sânt să se ascundă. În loc de *verde,* care l'ar trăda, răspunde *comercial.* Experimentatorul pronunță din nou cuvinte indiferente. La *cămilă,* răspunde martorul *Africa; la piramidă, Egipt,* etc. Apoi din nou survine cu cuvânt primejdios. Experimentatorul pronunță: *tablou.* Martorul gândește la tabloul văzut. Negreșit însă că el nu va răspunde, nici cu *Ștefan-cel-Mare,* nici cu *Podul Înalt;* va răspunde cu ceva ce este cu totul străin tabloului văzut. Bunioară *Napoleon.* Și așa mai departe.

După multe cuvinte indiferente, iarăși din partea experimentatorului câte un cuvânt care reamintește obiectele ce trebuesc tăgăduite. Și atunci însăși acelaș joc în mintea martorului. Prima asociare este aceea care trădează. Pe aceasta însă martorul o înlocuește cu alta care iese cu totul din cadrul bănueli.

Experiența este la sfârșit. Experimentatorul care a avut grija să-și noteze la fiecare răspuns durata timpului cât a întrebuințat martorul pentru a răspunde, procedă la interpretarea datelor culese. Primul semn caracteristic care îi-se presintă este durata relativ prea lungă pe care a întrebuințat-o martorul pentru a răspunde la anumite cuvinte. Pe când la unele cuvinte s'a răspuns după câteva zecimi din secundă, la altele s'a întrebuințat secunde întregi. Care să fi fost cauza? Nu alta decât că la aceste cuvinte martorul a reflectat mai mult. Se adună la un loc cuvintele cari au necesitat o așa de lungă reflectare. Curios, ele presintă o oarecare legătură între dânsele. *Biurou, Tablou, Bibliotecă, Scară, Ștefan-cel-Mare, Podul Înalt, Înger, Fotoliu,* etc. Sânt tocmai cuvintele cari redau înfățișarea camerei.... Martorul s'a trădat singur. Pentru a evita acest sfârșit ar fi trebuit, ca la toate cuvintele pronunțate, el să nu întrebuințeze decât un timp egal pentru reflectare și să nu caute să ocolească anumite asocieri. Dar stă oare în puterea lui să facă așa ceva? Chiar să fi fost pus la corent cu natura experienței și tot n'ar fi putut o face.

Experiența se poate încă varia în diferite feluri: Dacă este de descoperit o scenă tăgăduită de martor, pe lângă metoda de mai sus, se mai poate întrebuința și cea următoare. Experimentatorul povestește martorului diferite scene, în cari intră și elemente din scena ce trebue ascunsă. Martorul este obligat să reproducă din memorie ficare povestire. Atunci se observă următorul fenomen curios. Martorul, sau trece sub tăcere din fiecare scenă povestită elementele comune cu acele din scena ce vrea să ascundă, sau le complectează cu elemente ce n'au fost povestite, dar care se găsesc în scena la care martorul a asistat. Legea asocierii ideilor este mai puternică decât însăși voința martorului. Acel care știe să o urmărească surprinde cu ușurință schimbările intenționate în cursul ei normal; căci fiecare schimbare atrage după sine manifestări cari se pot controla. În zadar persoana care dorește a ascunde ceva, dă gândirii o unitate aparentă; această unitate se distruge de îndată ce cineva știe să o atace.

Negreșit în practica judecătorească, nu se pot întreprinde experiențe în felul celei descrise mai sus. Cabinetul judecătorului nu se poate transfouma într'un laborator de psihologie. Nu este mai puțin adevărat însă, că judecătorul care este inițiat în asemenea experiențe psihologice, va fi mai în măsură să găsească un procedeu pentru a scoate adevărul din gura unui martor de rea credință, de cum l-ar găsi judecătorul neinițiat. Experiențele psihologice de laborator se fac în condițiuni artificiale, este adevărat; dar aceasta nu împedică ca ele să fie foarte folositoare. În condițiuni artificiale se fac de almintreli toate experiențele științifice.

Dar iată un alt caz mai interesant: martorul care nu se mulțumește să ascundă adevărul, ci spune intenționat neadevărul în locul adevărului. Martorul de rea credință, tip. Judecătorul are cu acesta multă bătaie de cap. Rare ori dacă nu recurge la intimidări. Dar și când recurge, rezultatul nu totdeauna este satisfăcător. Să vedem dacă există un mijloc de a prinde în cursă și pe acesta...

Credem că da.

Vorbirea fiecărui individ este strict determinată de întreaga lui personalitate psihologică. Fiecare are modul său particular de a se exprima, care se recunoaşte uşor, după vocabularul întrebuinţat şi după legătura frazei. Vorbirea este tot aşa de caracteristică pentru om, cum este şi scrisul. Un expert o poate recunoaşte, cu toată dorinţa contrarie a celui ce vrea să şi-o schimbe intenţionat.

Astfel fiind, depoziţiunile falşe, *învăţate pe din afară* de martor sânt foarte uşor de recunoscut. Trebue să fim numai atenţi. Sau martorul învaţă depoziţia pe din afară, fără să-şi dea oboseala de a o asimila felului său de a se exprima, şi atunci depoziţia contrastează cu restul vorbirei martorului, şi este lesne de recunoscut; sau martorul este mai inteligent şi încearcă să se exprime în stilul său propriu. Atunci, negreşit, recunoaşterea este mai grea; imposibilă însă nu. Ori câtă dibăcie ar avea martorul, vorbirea care i-a fost insuflată de o persoană străină, rămâne totuşi cu un caracter străin. Dacă se întâmplă însă, să fie mai mulţi martori în aceeaşi categorie, adică mai mulţi martori dresaţi pentru o anume mărturie, atunci opera de descoperire este foarte mult uşurată. Frazele învăţate rămân tipice, cu un caracter de asemănare dela martor la martor, pe când restul depoziţiunilor se diferenţiază după personalitatea psihologică a fiecăruia în parte. Judecătorul nu are decât să compare depoziţiunile, şi va fi îndată surprins de descoperirile pe cari le face. În depoziţiunile cele mai variate, el va găsi că povestirea unui anumit fapt este totdeauna redată printr'o anumită întorsătură de frază, care este stereotipă de la martor la martor. O flexiune verbală, o conjuncţiune, un acord cazual, etc.. trădează origina, fiindcă acestea ies în relief prin uniforma lor repetiţiune. „Am recunoscut dela „început că martorul S. depunea falş", îmi spunea în Craiova un vechiu magistrat cu ocazia judecăţii unui proces la Curtea cu juri, „numai după întrebuinţarea perfectului com„pus. Toţi ceilalţi martori consăteni cu dânsul întrebuinţează „perfectul definit. Şi de almintreli în vorbirea curentă în„trebuinţează şi S. acelaş perfect. Numai în mărturisirea

„pe care îi o cerem noi face altfel. A învățat depoziția pe din afară dela vre-un advocat".

Dar pentru a aplica metoda aceasta de comparațiune cu succes, se cere, ca o primă condițiune, *stenografiarea* tuturor depozițiunilor. Numai așa se păstrează vorbirei martorului individualitatea sa proprie. Cu depozițiunile rezumate, fie, de grefier, fie de judecător, așa cum se practică acum nu se poate ajunge la nimic. O cercetare comparativă asupa lor duce cel mult la caracterisarea personalității grefierului sau a judecătorului, iar nici de cum la a martorului.

Depozițiunile trebuesc stenografiate. Aceasta, cum am avut ocaziunea să o zicem și mai sus, este o cerință a științei. Dela realizarea ei depinde o ameliorare importantă în practica judecătorească.

Ne am ocupat de mijlocul de *a prinde în cursă* pe martorul de rea credință, care repetă lucruri învățate pe din afară. Să vedem acum pe cel ce creiază falșul din inițiativa sa proprie.

Pentru aceasta să complectăm adevărul psihologic enunțat mai sus.

Am zis că vorbirea fiecărui individ are în sine ceva particular, prin care se distinge de vorbirea celorlalți indivizi. Acest ceva particular stă în alegerea cuvintelor și structura frazei. Pentru a fi mai complecți să adaogăm, că acel ceva stă și în tonalitatea afectivă care însoțește fiecare gest de expresiune.

În vorbirea curentă această tonalitate uneori dispare, din cauza obișnuinței. În vorbirea omului cult mai mult decât în vorbirea celui incult; în vorbirea omului matur mai mult de cât în vorbirea copilului.

În împrejurările importante ale vieții însă, când cuvintele tind să exprime o convingere adâncă, sau tind mai ales să comunice și altora o convingere făcută, atunci tonalitatea afectivă vine la suprafață. Persoana care vorbește este mișcată, face gesturi, ridică tonul, își dă o înfățișare expresivă. În aceste împrejurări tonalitatea afectivă merge paralel cu

conținutul vorbirei, și servește la caracterizarea acesteia. Persoana care vorbește nu are nevoe să dirijeze această tonalitate, căci ea vine singură. Tonul, gestul, expresiunea emotivă, se asociază de sine la conținutul vorbirei, în modul cel mai natural. Și cum fiecare persoană își manifestă individualitatea sa în vorbire, tot așa ea își o manifestă și în tonalitatea afectivă care însoțește vorbirea. Aceleași lucruri povestite de diferite persoane, se exprimă nu numai cu cuvinte și fraze diferite, ci și cu o tonalitate afectivă diferită. Tonul, gestul, expresiuea emotivă, sânt tot așa de personale cum sânt și frazele. Dela persoană la persoană asemănări pot să existe, dar identitate nici odată.

Să vedem acum ce uz putem face de acest adevăr al psihologiei.

A depune falș, și încă cu rea credință, nu intră în obiceiul tuturor. Chiar și aceia care se decid la o asemenea faptă, simt că în viața lor, împrejurarea prin care trec, e o împrejurare importantă. De aceea mai nici odată martorul de rea credință nu merge nepregătit înaintea judecătorului. El își aranjează din vreme discursul; gândește la întrebările, care îi vor fi puse, și la răspunsurile pe care el va trebui să le dea. Mai mult încă, — și aci este pentru noi mult așceptatul *experimentum crucis*, — el se gândește și la tonalitatea afectivă pe care va trebui să-și o dea.

Din această preparație, pe care î-și o dă martorul rămân câteva urme, pe care le poate citi acela care este deprins cu asemenea lectură.

În adevăr, cuvintele, care vor compune răspunsurile de ocazie, sânt în genere ușor de ales și aranjat. Un martor dibaciu n'are, în această privință, mai nici o teamă. Teama lui mai mare este cum să-și compună figura, gestul, vocea, cu un cuvânt, ce tonalitate afectivă să-și dee. Căci, negreșit, nu ori cine are talentul imitațiuni teatrale în așa grad, în cât să se încreadă în aceea ce va aduce momentul. Judecătoru îl poate bănui, îl poate confrunta. Un gest, o mișcare îl poate trăda. În zadar cuvintele sânt ticluite din vreme, dacă ele nu sânt susținute și de o înfățișare adequată. Omul

care spune adevărul, e liniștit, e chiar une ori exuberant; în ori ce caz el nu tremură, nu-și prea alege cuvintele... Martorul falș prevede dificultățile și situațiunea lui delicată. El trebue sau să le învingă aceste dificultăți, sau să renunțe la afirmările falșe. Dacă s'a decis să facă afirmări falșe, atunci, trebue să-și compună și o înfățișare potrivită. Cuvintele ticluite nu sânt de ajuns.

Rezultatul din toată această pregătire este că martorul să prezintă înaintea judecătorului cu un aer prefăcut de sinceritate. El poartă o mască sentimentală, care, după părerea lui, va ajuta la întărirea convingerii ce vrea să comunice. Această mască însă, — ca toate măștile de altfel, — nu e potrivită numai sufletului său, ci ori cărui suflet, care ar vrea să treacă drept sincer. Judecătorul inițiat va recunoaște într'însa lipsa de individualitate Înfățișarea de sinceritate, când acoperă sufletul în adevăr sincer, nu e tipică, nu se potrivește sincerității în genere, nu e teatrală. Înfățișearea falșă a sinceritățî e teatrală. Ea este constituită artificial, din memorie; este așa cum a crezut martorul că trebue să fie sinceritatea, dar nu cum este de fapt. De fapt sinceritatea are o înfățișare personală, după cum este și sufletul care o manifestă.

Pe lângă acest caracter general, mai este și un semn particular, care poate servi judecătorului.

Înfățișarea sincerității, când este reală, nu precedă actul însăși al sincerității. Martorul sincer n'are nevoie să-și dea aerul de sinceritate înainte de a începe depoziția. Aerul de sinceritate vine de sine dimpreună cu depoziția. Martorul de rea credință însă, comite totdeauna greșeală de a face să fie precedată depoziția sa de un aer falș de sinceritate. El să știe bănuit și de aceea preintâmpină din vreme îndoiala ce ar putea să se producă în mintea celui ce-l ascultă. Așa la luarea jurământului. Martorul de bună credință repetă după judecător cuvintele sacramentale ale jurământului: „jur că voi spune adevărul și numai adevărul", pe tonul obișnuit, fără multe ceremonii. Martorul de rea credință găsește totdeauna mijlocul să atragă atențiunea ju-

decătorului. Sau apasă cu intenţiune asupra fiecărui cuvânt, sau, — cum să întâmplă mai des, — el repetă cuvintele în mod mecanic şi cât mai repede, afectând convingerea că pentru el jurământul nu era de nevoie, că el în ori ce caz ar fi spus adevărul...

Sântem la sfârşitul studiului nostru.

N'am avut pretenţiunea de a da un manual practic după care judecătorul să procedeze în ascultarea martorilor. Am dorit numai să atrag atenţiunea asupra importanţei pe care o are psihologia în asemenea cestiuni.

Că un judecător, şi fără o pregătire psihologică specială, — ci prin simpla sa practică, — poate ajunge să observe faţă de martori regulile stabilite de noi mai sus; este posibil. Ba încă este foarte probabil. Dar această posibilitate nu se întâmplă decât după o îndelungă practică. Până ce o asemenea îndelungă practică să se formeze, judecătorul continuă însă să judece, şi cei judecaţi, nu au posibilitatea să revină pentru a fi judecaţi din nou de el, mai târziu, după ce practica s'a format. Erorile făcute sânt inreparabile.

Apoi ştiinţa, în genere are de scop să scurteze timpul de experienţă, iar nu să-l suprime cu desăvârşire. Numai acest scop îl poate avea şi psihologia. Tot de odată, profesionistul de merit — cum dorim să fie magistratul, trebue să caute în ştiinţă motive pentru înbogăţirea activităţii sale viitoare. Printre aceste motive noi îi propunem pe acele oferite de studiul psihologiei.

159.923:347.493(04)=59

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII IAŞI
112.069

1960

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

LIBRĂRIA SOCEC & C-IE

BUCUREȘTI. — CALEA VICTORIEI, 21. — BUCUREȘTI.

De acelaș autor:

STUDII FILOSOFICE

I. — Valoarea silogismului. Studiu de Logică generală 1,— leu
II. — Problemele Psihologiei . . . . . 1,50 lei
III. — Rolul social al filosofiei . . . . . 0,50 lei
IV. — Cestiuni de estetică . . . . . 0,50 lei
V. — Psihologia martorului . . . . . 0,50 lei

F. W. NIETZSCHE

VIAȚA ȘI FILOSOFIA SA

SUMARUL: Prefața. — Notiță biografică. — Scrierile lui Fr. Nietzsche. — Filosofia lui Fr. Nietzsche: I. — Lipsa de sistem; II. — Temperamentul lui Nietzsche; III. — „Așa vorbit'a Zarathustra"; IV. — Morala stăpânilor și morala sclavilor; V. — Despre creștinism și socialism; VI. — Antichrist. Preoți creștini; VII. — Despre aristocrație; VIII. — Despre femee; IX. — Origina tragediei; X. — Muzica lui Wagner; XI. — Despre știință; XII. — Obiectivitatea științifică; XIII. — Epilog.

PREȚUL 2,50 LEI

ZUR ENTWICKELUNG VON KANT'S
THEORIE DER NATURCAUSALITÄT

(SEPARAT-ABDRUCK AUS WUNDT'S PHILOSOPHISCHE STUDIEN)

PREȚUL 3 LEI

ȘTIINȚĂ ȘI ENERGIE

Introducere. — Concepția energetică asupra naturei — De docta ignorantia — Filosofia monistă — Energia socială.

PREȚUL 1,50 LEI

Inst. de Arte Grafice „CAROL GÖBL" S-sor I. St. Rasidescu. — 15.920.

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

FACULTY OF CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY